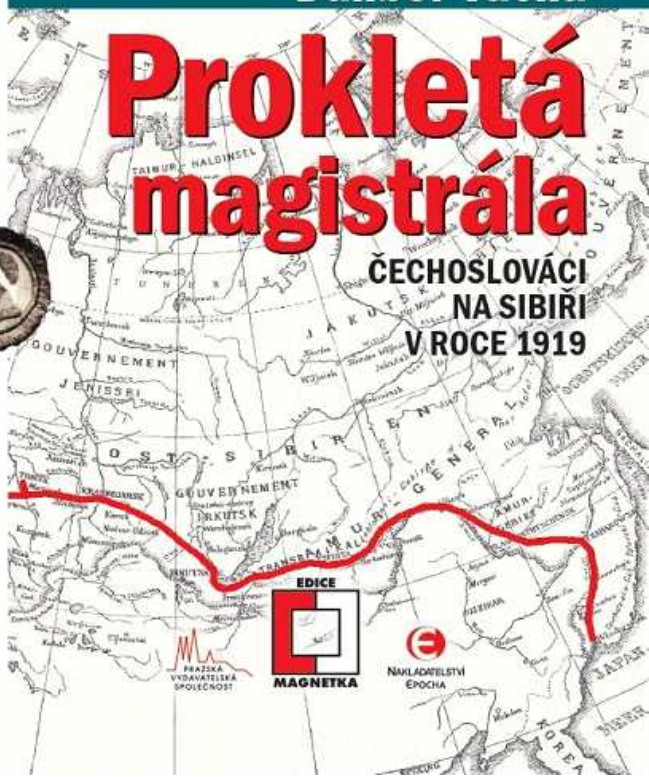

Dalibor Vácha

Prokletá magistrála

**ČECHOŠLOVÁCI
NA SIBÍŘI
V ROCE 1919**

PRÁŽSKÁ
VYDAVATELSKÁ
SPOLEČNOST

EDICE
MAGNETKA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Dalibor Vácha

Prokletá magistrála

ČECHOSLOVÁCI NA SIBIŘI V ROCE 1919

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA
PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST

Ediční rada Edice Magnetka:

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc., (FF UK; Technická univerzita v Liberci)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem)

PhDr. Jan Koura, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

PhDr. Miloslav Martínek, CSc.

JUDr. František Čermák

Copyright © Dalibor Vácha, 2019

Cover © Vladimír Pfeifer, 2019

Photos © ČsOL, Katarína Brummerová – Extra Publishing, VÚA-VHA, 2019

Czech edition © Pražská vydavatelská společnost,

Nakladatelství Epoque, Praha, 2019

ISBN 978-80-7557-170-0 (Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7250-836-5 (Pražská vydavatelská společnost)

ISBN 978-80-7557-728-3 (PDF)

Obsah

ČESKÝ VOJÁK	7
Úvod	9
Čechoslovák sibiřským vojevůdcem	
Odchod Radoly Gajdy do Kolčakova vojska	12
Slovenský hvězdář v uniformě francouzského generála	
Milan Rastislav Štefánik a jeho nevděčná role na Sibiři	15
Na magistrálu	
Z frontových vojáků policejní silou	19
Život na magistrále	
Každodenní existence v pohybu	32
Nejen jízdní hlídky	
Bojové operace v tajze	54
Konečně domů?!	
První transporty do vlasti	66
Mušketa za každým stromem	
Narůstající partyzánská činnost	70
Hádky a spory	
Rozkol ve vojsku	74
Hořící vesnice	
Čechoslováci jako váleční zločinci?	88
Rusko	
Na nádražích a větších městech	91
Tajga, řeky, jezera	94

Úpadek morálky	
Touha po domově jako tmel i kyselina	96
Novodobé Lipany?	
Občanská válka v československém vojsku	100
Zrádci, nebo zachránci?	
Náhled na Rusy a náhled na Čechy	108
Konec Kolčakovské fronty	
Úprk ze Sibiře	111
Závěr	114
Příloha	
Rozkaz Milana Rastislava Štefánika č. 588	
uvedený v rozkaze č. 17 čs. armádního sboru	115
Chronologie událostí	117
Slovníček použitých termínů	
legionářského slangu	122
Seznam pramenů a literatury	123
O autorovi	126

ČESKÝ VOJÁK

Na Sibiři za Bajkalem depo stojí,
a tam český voják strádá;
zabíjí svá léta mladá,
nadějí se kojí.

Hledí smutně v pustou tajgu, čítá chvíle,
kdy už konec bude tomu,
a kdy pojede už domů
v náruč svojí milé.

Měl tu děvče na Sibiři, Šurku hezkou –
Jinak voněla ta růže;
ale kdo ji rovnat může
s naší milou, českou?

Měl tu sličnou Sibiřanku, znala bavit:
dnes však Rusku vidět nechce,
mohl se s ní spálit lehce,
nemoh' se jí zbavit.

Měl tu lásku jedna radost, školy měla,
na balalajku hrát znala;
prádlo si však nevyprala,
vařit neuměla.

Měl tu děvče – plno něhy mělo v zraku;
když však k důvěrnostem došlo,
dozvěděl se, že už prošlo
kolik českých vlaků.

A tak na Sibíři samo depo stojí,
a tam český voják strádá;
zabíjí svá léta mladá,
nadějí se kojí.

Nadějí se kojí, touží, čeká stále,
v zašlých dobách velké slávy
zákopům dal půlku zdraví,
půlku magistrále!¹

¹ KLEPÁČ, Jan, *Sibiř do bot*, Brno 1937, s. 100–101. V textu uváděné citace jsou obvykle ponechávány v původním stavu, jen někdy došlo z důvodu lepšího pochopení současným čtenářem k drobným úpravám interpunkce nebo pravopisu.

Úvod

Po velkých úspěších léta 1918 přišlo pro československé dobrovolce v Rusku kruté vystřízlivění.² Na podzim je čekala řada vyčerpávajících bojů, v nichž se již tak snadno nevítězilo, a mnohokrát utrpěli porážku od stále početnější, lépe vybavené a zkušenější Rudé armády. Symbolem zmaru toho podzimu je sebevražda plukovníka Josefa Jiřího Švece v noci z 25. na 26. října – jeho pohřeb se mimochodem konal docela symbolicky 28. října, v den, který jsme si navykli vnímat jako počátek existence samostatného československého státu. Obtížně se nyní s odstupem celého století dokážeme vžít do pozice legionářského důstojníka, který se zřejmě cítil zrazen nadřizenými a již nedokázal odolávat tlaku zdola, od podřízených, zoufalých z tvrdých, krvavých bojů.

Dalším silným momentem československého podzimu 1918 v Rusku byly zprávy o vzniku státu. Paradoxně a zároveň zcela v souladu s náladou ve vojsku první oznámení o vzniku Československa brali vojáci jako další z řady fám. Teprve v druhé polovině listopadu se zdálo, že konečně uvěřili. Zprávy o vzniku Československa znamenaly pro vojsko jediné, balit fidlátka v Rusku a vyrazit směr Evropa, kde už válka skončila. Nikdo z vojáků si nedokázal představit, že stráví v Rusku mnohdy i více než další rok či osmnáct měsíců.

Již v listopadu 1918 – asi i nezávisle na zprávách o vzniku státu – se čs. armádní sbor v Rusku nezdá být tou železnou armádou, která porážela bolševiky jako na běžícím páse. První velkou porážkou

² K úspěšnému tažení Čechoslováků proti sovětům z léta 1918 VÁCHA, Dalibor, *Horké léto 1918. Čechoslováci ve víru ruské občanské války*, Praha 1918; k historii čs. legií v Rusku např.: VÁCHA, D., *Bratrstvo. Všední a dramatické dni československých legií v Rusku 1914–1918*, Praha 2015; VÁCHA, D., *Ostrovy v bouři. Každodenní život československých legií v ruské občanské válce (1918–1920)*, Praha 2016.

byl záříjový ústup z Kazaně, potom vyklizení Samary a současně řada neúspěchů v pokusech o ofenzivní operace. Vojska pravděpodobně nebyla daleko úplného zlomu, samovolně opouštěla uralskou frontu, odmítala nastupovat do připravovaných nebo potřebných útoků.

Po jednáních s ruskou stranou a již přítomnými spojeneckými důstojníky se rozhodlo, že legionáři se přesunou na dosud relativně klidný úsek – k transsibiřské magistrále, kterou v létě 1918 doslova vytrhli z rukou bolševiků. Jejich úkoly nadále nebudou ofenzivní ani frontové, spíše strážní. Jejich úkolem bude strážit železniční systém magistrály a pobočných tratí před nepřátelskými partyzánskými silami a sabotážemi.

Stažení zejména ze strategické uralské fronty nebylo prosto potíží, vojáci navíc nechápali odjezd z bojové zóny jako přesun na jiný, byť klidnější úsek, oni transport chápali jako začátek okamžité cesty domů. Více se už snad zmýlit ani nemohli. Adolf Zeman komentoval situaci následovně: „Únava na frontě, kde československé vojsko bojovalo od počátku vystoupení, rozhárané poměry ruské [...] vzbudily v jednotlivcích i mase přesvědčení, že další oběti jsou zbytečné. Touha po oddychu fyzickém i duševním, touha po návratu do vlasti zachvátila celé československé vojsko.“³

Zatímco rok 1918 byl ve znamení relativně větších bojů, rok 1919 jel zcela v kolejších menších, o to nepříjemnějších a krvavějších, špinavějších operací nové, malé války. Nepravidelnost válečného střetávání podél transsibiřské magistrály také předurčuje podobu textu, který o něm vypovídá. Nelze využít klasického velkého vyprávění o válkách, psát se dá spíše o každodenních problémech a krvavých rvačkách, které jen málokdy připomínaly opravdové bitvy.

Druhým velkým tématem československého roku 1919 na Sibiři je rozpad morálky vojska, který kulminoval v ozbrojeném povstání v Irkutsku. Povstání se však povedlo zažehnat ještě předtím, než tekla krev. O tom všem se čtenář dočte v této knize.

³ ZEMAN, Adolf, *Evakuace československého vojska z fronty na oddech*, in: ZEMAN, A., *Cestami odboje. Jak žily a kudy táhly československé legie IV*, Praha 1928, s. 425.

Přitom se v prvním rozkazu armádního sboru roku 1919 zdálo, že situace je docela dobrá, optimistická, nadějná: „Všem vojskům západní fronty. Důstojníkům a vojákům svěřených mně armád přeji Šťastný Nový rok. V době, kdy lidstvo po úzasech čtyřleté války začíná znovu život mírový, Vy v nekonečných lesích a hlubokých sněžích Urálu a Poduráli pevně plníte své vojenské úkoly, chráníte pevnou hradbou osvobozené území Ruska, obětující se, aby úplně byl rozbit bolševický upír, který téměř zadusil Rusko a ohrožuje národy střední a západní Evropy. Vašimi úsilími, bratři, spolu s úspěšnou bojovou činností bratrských armád na druhých účastcích protisovětské fronty a za vydatné pomoci spojenců bude brzo zničeno šílené a zločinné násilí sovětských samovládců, národy východní a střední Evropy dostanou plnou možnost svobodně zařídit si svůj život a Vy, poctiví a chrabří bojovníci, ověnění nevadnoucí slávou vrátíte se do svých chat ke svým drahým. Ale nepřítel není ještě poražen. Proto v novém roce s novým štěstím do nových bojů za Rusko, za Slovanstvo, za svobodu. Vrchní velitel západní fronty generál-major Syrový.“⁴

Ke knize je kromě stručného soupisu pramenů a literatury připojen také slovníček některých legionářských výrazů použitých v textu, kontroverzně vnímaný rozkaz generála Milana Rastislava Štefánika č. 588 doplněný komentářem generála Jana Syrového a chronologie, která může čtenáři usnadnit orientaci v někdy zmateném dění daného období.

⁴ Rozkaz československému armádnímu sboru číslo 1 ze dne 4. ledna 1919; Cit. dle: *Rozkazy čsl. vojsku na Rusi 1919–1920*, dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:aa693611-25a0-4c22-a737-80f8103432de?page=uuid:25c391b0-121f-11e8-8b6e-005056b73ae5> (citováno 18. 10. 2018).

Čechoslovák sibiřským vojevůdcem

Odchod Radoly Gajdy do Kolčakova vojska

Radola Gajda (rodným jménem Rudolf Geidl, 1892–1948) byl asi nejzářivější hvězdou v souhvězdí československých válečníků osmnáctého roku. Jeho slávu přizívovala nejen neoddiskutovatelná velká vítězství na Sibiři, za jejíhož osvoboditele se sám označoval, ale také jeho politické aktivity a opominout nelze ani umnou sebe-prezentaci.

Již od počátku bojů proti bolševikům se u něj střídaly různé ruské politické a mocenské protibolševické kliky. Kritizovali ho za to nejen jeho vojáci, ale oblibu si nenašel ani mezi sobě rovnými a nadřízenými v legiích. Taktéž padesátitisícové čs. vojsko na Rusi pro něj nebylo dost, zvláště když vezmeme v potaz, že mu nikdo ne-nabídl vrchní, neomezené velení.

Radola Gajda, někdy označovaný také jako Sibiřský Napoleon, se zařadil do galerie „mladíků“, kteří hodlali změnit svět. Již v listopadu, a hlavně v prosinci 1918 se úzce stýkal s kruhy, které neměly daleko k novému sibiřskému diktátorovi – admirálu Alexandru Vasiljeviči Kolčakovi (1874–1920), který nakonec Gajdovi nabídl velení v ruské armádě, což český dobrodruh přijal.

S koncem roku 1918 odešel Gajda „na dovolenou“ od čs. vojska, a neodešel sám. Doprovázela ho skupinka podobně dobrodružně naladěných důstojníků, kterým byly též slíbeny vysoké posty u jednotek a štábů zelenobílé, sibiřské protibolševické armády. Kolčak dokonce Gajdu určil velitelem hlavního útoku na Moskvu.

Není od věci připomenout, jak neslavně Gajdovo sibiřské kolčakovské dobrodružství skončilo. Po konfliktech s klikou, která stála za admirálem, byl odstaven nejdříve na vedlejší kolej, posléze ze sibiřské armády úplně odešel. Není nutno zdůrazňovat, že hlavní úkol – dobytí Moskvy a svržení bolševického režimu v celém Rusku – nesplnil ani Gajda, ani žádný z jeho konkurentů či nástupců.

Je jisté, že Gajda se snažil o vítězství, několika taktických úspěchů dosáhl, nicméně strategického vítězství nad bolševiky nedobyl. Důvodů je mnoho, možná takového vítězství ani dosáhnout nešlo, situace v Kolčakově armádě nebyla dobrá (zásobovací přímo tragická) a Gajda žehral mimo jiné na žárlivost spolu-generálů, pro něž byl pouhým kariéristou bez skutečného vzdělání a navíc cizincem.

Gajda, dovedeme si představit, jak bylo jeho přebujelé ego uraženo vyhazovem z Kolčakových služeb, se stáhl do Vladivostoku. Začal okamžitě pracovat na puči proti admirálovi – zřejmě si představoval, že zaujme jeho místo. Vskutku bizarní je skutečnost, že jisté kontakty navázal i s vladivostockými bolševickými kruhy.

Náčelník delegace z vlasti František Václav Krejčí se s Gajdou setkal právě v době, kdy generál nikde nesloužil a zůstával ve Vladivostoku, kde intrikoval. Krejčího pozorovatelský talent nám tak zanechal svědectví o Gajdově vzezření: „Vzhlednu a vidím dva muže v uniformách jiného typu, než jsou ony našich legionářů. Oba jsou mladí a na prsou mají vzácné řády. Jeden z nich pokročil ke mně: postava velitelská, ale tvář mladistvě hladká a bezvousá. Váhám, rozhlížím se, neboť se obávám, abych nepominul generála a nestiskl snad nejprve ruku jeho pobočníku. Ale není tu jiného generála, a tento mladý muž v bělavém kabátě s červenou podšívkou, s mnoha řády, odznaky vysoké hodnosti je opravdu sám generál Gajda, jeden z někdejších velitelů našich legií. [...] Generál, jemuž není třicet let, jak to srovnat se starými představami, jež jsem si přivezl z Evropy? Jediná je toliko, již se asi zdá odpovídat tento náš sibiřský vojevůdce: mladí generálové francouzské revoluce.“⁵

Gajdův puč proběhl 17. listopadu a hned druhého dne byl potlačen. Takřka operetní puč, o jehož utajení (prý se o něm s předstihem žertovalo i ve vladivostockých čajovnách) nesmíme mít iluze, skončil tak, jak všichni očekávali. Katastrofou. Kdyby nezemřelo několik desítek lidí, bylo by to téměř až směšné. Ke Gajdovi se nikdo z předpokládaných (spíše vysněných než domluvených) spojenců nepřidal a pro kolčakovské síly nebyl problém pučisty dílem

⁵ KREJČÍ, František Václav, *U sibiřské armády*, Praha nedatováno, s. 22.

pobít, dílem rozprášit a dílem zajmout. Zradil ho i jistý Emanuel Moravec, který měl zajistit jakousi podporu ze strany Čechoslováků, od té doby se datovala neláska mezi těmito dvěma muži.

Radola Gajda nebyl zejména zpětně vnímán svými bojovníky příliš dobře, ale ne všemi. Výjimku tvořili například muži ze 7. pluku, kterému původně velel, a také mnozí další, kterým imponovaly (a lze tomu dobře rozumět) Gajdovy téměř až neskutčné výkony v bojích proti bolševikům: „Generál Gajda, milovaný sibiřskými vojsky a ctěný veřejností bez rozdílu stran (kromě krajně pravých) pro svou přísnou, ale spravedlivou ruku, dostal se ve svém úsilí o zachránění situace do konfliktu s náčelníkem stavky generálem Lebědějevem a pravými kruhy, takže po delší krizi, již se cítila dotčena i osobní prestiž vrchního vládce, bylo svěřeno velení generálu Dietrichovi.“⁶

Gajdu však československá armáda nakonec zachránila před popravou, zaručila se za něj, ale za podmínky, že generál opustí okamžitě Rusko, na což Čechoslováci opravdu dohlédli.

⁶ RAK, Michal, (ed.), *Denník. Ilustrovaná kronika legionáře Františka Krejčího*, Praha 2018, s. 202.

Slovenský hvězdář v uniformě francouzského generála

Milan Rastislav Štefánik a jeho nevděčná role na Sibiři

Štefánikův příjezd do Ruska v listopadu 1918 znamenal pro vojáky mnohé naděje – hlavně na odjezd domů. Štefánik však měl za úkol hlavně organizovat vojsko, o jehož kolísající morálce se vědělo již i v Národní radě v Paříži.

Muži na slavnostních přehlídkách na generálovu počest sledovali každý jeho krok, každý jeho nádech. A. Ševčík ho poprvé viděl v Irkutsku: „Byli jsme šťastni, že můžeme tohoto muže, už tehdy obestřeného mythem genia, viděti tak zblízka. Jeho sice malá, ale elegantní štíhlá postava s francouzskou černou důstojnickou čapkou na hlavě, s černými chránítky na uších, se ostře odrážela od hrmotných postav, oblečených do uniforem ruských, s vysokými papachami na hlavách. Maně jsme si připomněli, že Napoleon byl také malý...“⁷

Potíží se někdy ukazovala křehká tělesná schránka tohoto rytíře ducha a astronoma. Vzpomínala to též kronika 1. úderného praporu, jen s výjimkou, že zde legionáři nekritizovali generálův zdravotní stav, i když si ho nemohli nevšimnout: „Generál podal všem ruku. Před tím ale požádal, aby mu ji příliš netiskli. Upozornil polo vážně, polo žertem, že je následkem zranění a nemoce jako pára nad hrncem a ničeho nevydrží. Nicméně přes zřejmou vyčerpanost tělesnou a přepracovanost duševní dlouho k nim velmi pěkně promlouval. Řekl též, že chce úderníkům slavnostním způsobem osobně předati prapor a že čeká jen na chvíli, až mu to dovolí jeho zdravotní stav. Byl naší deputací zřejmě velmi potěšen.“⁸ Mimochodem, Štefánikova dobrá vůle předat úderníkům prapor nedošla svého naplnění.

⁷ ŠEVČÍK, A., Marné války snažení..., in: ZEMAN, A., Cestami..., s. 431.

⁸ VEJNAR, Jindřich, Úderný prapor. Kronika prvního úderného praporu „Sibiřských legií“, Praha 1930, s. 201.

Část mužů se bohužel generála nedočkala, protože nebyl schopen před ně předstoupit. Jeho řeč pak přečetla pověřená osoba, obvykle někdo z vojska, což nedělalo úplně dobrý dojem a již od počátku zavdávalo (i když nelogické) záminky k pochybnostem o generálových dobrých úmyslech.

Adolf Zeman ilustroval situaci při přečtení Štefánikova kontroverzně vnímaného rozkazu v jedné z dělostřeleckých baterií: „Dělostřelci naslouchali nechápavě tuto novou jim mluvu, jejíž styl byl jim naprosto neznámý. Další slova tohoto rozkazu, který se měl stát historickým a téměř osudným, ztrácela se jim v jakém-si duševním chaosu, který vznikl v jejich mozcích. Hlas čtoucího kapitána také nějak upadal a slábl...“ Příslovečným kamenem úrazu byl výše zmíněný fakt, že rozkaz číslo 588, o kterém bude pojednáno dále a který je uveden v příloze, byl uveřejněn až poté, co Štefánik opustil Rusko. Však také (nejen) Zemanovi dělostřelci reagovali: „To je podfuk... to není pravda... Generál Štefánik nemohl vydat tento rozkaz.“⁹

V každém případě, útlý Slovák byl po mnoho týdnů velkým tématem všech debat v těpluškách: „V kouři z machorky, v zápachu z třiceti dlouho nekoupaných těl a v polotmě vedly se nekonečné debaty o jsoucnosti boha, o hvězdách, o spravedlnosti, již doma vykonáme, o Kolčakovi a Sibiři, nejčastěji však o tom, že je třeba se na všechno vykašlat a jet co nejrychleji domů. Také o Štefánikovi se mnoho vykládalo. Jedni říkali, že si na Sibiř pro nás přijel, kdežto druzí říkali, že nás znova zorganizuje, abychom mohli z jara znovu táhnout na Moskvu. Všichni se shodovali v tom, že v druhém případě si mohl ve Francii zůstat.“¹⁰

A byla to také neurotická těplušková politika, na kterou při svých setkáních s vojáky Štefánik narážel – ta opozice proti všemu a všem s výjimkou okamžité cesty domů – a s kterou nejen nesouhlasil, ale hlavně ji zpočátku nechápal. Buď s takovým plánem již přijel do Ruska, nebo rychle přijal za svůj sen některých velitelů legií, ale chtěl do vlasti dokráčet přes Rusko, tedy přes bolševický

⁹ ZEMAN, A., *Proklatci*, Praha 1933, s. 24–25.

¹⁰ KAPLICKÝ, Václav, *Jak jsme volili do sněmu čs. revoluce na Rusi*, in: ZEMAN, A., *Cestami...*, s. 442.

stát, a asi ho jen tak mimochodem svrhnout. Jednalo se o skutečnou fantasmagorii (operovali s ní však také Medek, Pavlů, Syrový a zřejmě i Janin), která neměla sebemenší naději na úspěch.

Tažení na Moskvu bylo fantastickou představou, která vzrušuje historiky a publicisty ještě nyní. Že by se Čechoslováci ujali svržení bolševického režimu, a tak spasili nejen Rusko, ale také celý svět, to dost dobře souznělo se Štefánikovou, do jisté míry romantickou duší a rozhodně s mesianismem části vedoucích legionářských intelektuálů. Podobné plány se setkávaly s odporem a výsměchem vojáků. František Krejčí (neplést s Františkem Václavem Krejčím, náčelníkem československé delegace z vlasti) sžíravě komentoval podobné sluchy (fámy) v září 1919: „14. září jsem se doslechl, že podplukovník Klecanda (vulgo Kecanda) si šlape na mozek. A že měl rozmluvu, v níž se vyjádřil, že my rozhodně domů nemůžeme, že nejvýše pošlou se domů ženatí, z ostatních prý se vytvoří 3 divize ruskočeské a na front s nimi, protože ještě málo teklo české krve!“¹¹

Reálná šance však nebyla žádná. I pokud opomineme bolševický odpor při uskutečňování takového snu, mezi Čechoslováky v Rusku by se nenašel jediný pluk takových dobrodruhů, natož divize. A také nevyčtený plán, že by československá divize na sebe vážala protibolševické síly a šla ruským protibolševickým oddílům v čele, je nesmysl, bělogvardějské síly neměly dostatek morálních sil k podobnému vzepětí.

Milan Rastislav Štefánik, od poloviny listopadu 1918 první československý ministr války, měl v Rusku vleklé zdravotní potíže, zejména trpěl chronickým onemocněním žaludku, několikrát dokonce omdlel a nezdálo se, že by mohl dostát svých povinností. S koncem ledna 1919 opustil Rusko a přes Šanghaj odejel do Francie. Jeho urychlený a nečekaný odjezd překvapil a rozladil nejen obyčejné vojáky na Sibiři, ale také jeho nejbližší spolupracovníky včetně generála Maurice Janina: „Štefánik odejel tak rychle, že zapomněl na hromadu věcí.“¹²

¹¹ RAK, M. (ed.), c. d., s. 209.

¹² JANIN, Maurice, *Moje účast na československém boji za svobodu*, Praha nedatováno, s. 207.

Do Francie dorazil 15. března a intenzivně jednal mimo jiné i s francouzským ministerským předsedou o odvozu Čechoslováků z Ruska. 20. dubna odejel do Itálie, kde se setkal s již formovanými československými domobraneckými prapory. 4. května pak na stroji Caproni s tříčlennou italskou posádkou odletěl z Itálie na Slovensko. Zahynul při nehodě ve Vajnorech za ne zcela jasných okolností, které dodnes vzbuzují pozornost hledačů senzací.

Na magistrálu

Z frontových vojáků policejní silou

Adolf Zeman, jeden z nemála legionářských kronikářů a romanopisců, vložil do hlavy jednoho ze svých hrdinů následující představu, která na konci zimy 1918/1919 předjímalu blízkou budoucnost: „A před jeho zrakem se mu najednou vynořovaly představy ohromných, nezměřitelných a takřka neproniknutelných sibiřských lesů. Zřel odlehlé vesnice, utopené v tajze, plné rozprchlých bolševiků, zřel jejich tábory a tlupy nocující v lesích, viděl již organisovati se partizánské houfce protikolčakovských nepřátel, přepadajících vojenské transporty, nádraží i města...“¹³

Zemanův hrdina sice uvažuje primárně nad bolševickými guerillami, my však víme, že velké nebezpečí představovala i nebolševická protikolčakovská opozice. Na druhou stranu je nutné přiznat, že zpočátku nebolševické oddíly a hnutí záhy vplynuly do řad rudých partyzánských organizací.

Bylo to v souvislosti se Štefánikovým příjezdem, kdy se ukázalo, že cesta do vlasti se pro dobrovolce z Ruska zatím odkládá. Dále však jejich formace neměly působit přímo na protibolševické frontě, jejich úkolem bylo přesunout se do zázemí a provádět ochranu nejdůležitější dopravní tepny – transsibiřské magistrály, která nebyla v nejlepším stavu. „Jednou z hlavních a nejvážnějších příčin poruchy transportu na sibiřské dráze byl nedostatek parovozů, neboť v celé Sibiři nebylo ani jedné továrny na jejich stavbu. Délka železniční sítě, nalézající se v té době v pravomoci sibiřské vlády, měřila kolem 14 500 verst, z nichž bylo od Čeljabinska a Jekatěrinburka na západ 2 500 verst v rayoně fronty a 12 000 verst v týlu. Dráha měla k dispozici v týlu až do Vladivostoku 2 488 parovozů, z nichž 1 082 bylo porouchaných.“¹⁴

¹³ ZEMAN, A., *Sirotníci*, Praha 1935, s. 377.

¹⁴ ZEMAN, A., *Převedení čsl. vojska na ochranu magistrály*, in: ZEMAN, A., *Cestami...*, s. 454.

Legionáři potřebovali spoustu vlaků, aby se dostali z různých západních ruských front na magistrálu, Josef Sajdl uváděl jejich počty a docela stojí za to je zmínit: vojenská správa měla 4 ešelonu o 125 vagonech, štáb vojska 7 ešelonů o 207 vagonech, 1. divize 75 ešelonů, 2. divize 62 ešelonů, 3. divize 34 vlaků, jízdní pluky 14 vlaků, další oddíly včetně týlového intendanstva, nemocnic a například důstojnické školy 58 ešelonů, což celkem dělá přes 250 ešelonů o 10818 osobních vozech a nákladních vozech. Pak ještě 27 ešelonů neuvedených v soupisu náleželo ke zdravotní a evakuační službě.¹⁵ Na vysokých, těžko představitelných číslech je skvěle vidět, jak náročná byla operace přesunu na magistrálu i z hlediska logistického.

Samotná evakuace také nebyla bez nebezpečí. Je to příhodně vidět na příkladu 1. samostatné technické roty, kdy její první ešelon vykolejil před Tajšetem (vskutku jeden z kritických bodů na magistrále, jak ještě uvidíme) a přišel o pět vagonů, vzápětí byli vojáci svědky vykolejení obrněného vlaku vyslaného jim na pomoc a přestřelky s rudými. Po opravě trati narazili ještě na rozebrané koleje hned o pouhé tři versty dál. Druhý ešelon vykolejil ze stejného důvodu (rozebraná trať) u stanice Jurty, taktéž 6. dubna brzy ráno.¹⁶

Podobné zážitky měl František Krejčí, jehož transport projížděl tajšetskou oblastí v polovině května. Tehdy partyzáni rozebrali opět koleje, došlo k vyšinutí dvou lokomotiv a pobití nebo zajetí většiny technického personálu. Čechoslovákům nezbylo než znovu vypravit jednotku, která měla problém vyřešit.¹⁷

Legionářské divize a pluky měly být nadále rozděleny na menší jednotky v souvislosti s nejlepším zabezpečením trati. Do menších sídel a vesnic nebo městeček byly odeslány jednotlivé roty – někdy museli vojáci zůstat v tepluškách na jimi vybudovaných slepých kolejích, jelikož v místě se nenacházely dostatečné ubytovací

¹⁵ Cit. dle: SAJDL, Josef, *Českoslovenští železničáři v sibiřské anabasi*, Praha 1924, s. 82–85.

¹⁶ ČERNOHORSKÝ, Josef, *Kronika 1. samostatné technické roty v první českoslov. husitské střelecké divisi 1917–1920*, Praha 1927, s. 80–82.

¹⁷ RAK, M. (ed.), c. d., s. 190.

kapacity. Pohodlí nebylo zrovna největší, ale lepší než nic. Voják Josef Kyncl vzpomínal: „Na stanicích i na zapadlých razjezdech [zastávkách – pozn. D. V.] stálo někde na slepé koleji pár opelichaných teplušek, někdy trochu okrášlených, a více méně podařeně zařízených k obývání; tam, uvnitř na prýčnách, se za sychravých dnů povalovalo a spalo, četlo a debatovalo, hrálo v karty a zpívalo a často také nadávalo patnáct – dvacet vojáků, chovajících již jen jedinou touhu odjeti domů a vyjadřujících svorně přesvědčení o poměrech lapidárním výrazem ,do bot Sibiř‘!“¹⁸

Legionář Jan Šafránek připomínal, že původní rozkazy a zprávy o stažení legionářů na magistrále se nesly v duchu odjezdu na odpočinek – na oddych, kdy toto konkrétní slovo získalo mezi dobrovolci značně ironický nádech. „Chci tím vlastně říci, že ochrana magistrály nebyla žádným oddychem, nýbrž že to byla služba těžká, odpovědná a nebezpečná, nehledě ani kromě těchto útrap fyzických na stránku morální, duševní vyčerpání a těžkou atmosféru, v níž nám bylo žít. Služba takové rot, jež byla často několik neděl přidělena na nějaký zastrčený ,razjezd‘, jsa úplně odříznuta od světa a čerpající kusé zprávy od projíždějících vlaků, byla více trestem, katorgou nežli službou. Při tom bylo však nutno bedlivě střežit trať, býti připraven na útok a přepadení povstalců a konat nebezpečné rozvědky do vzdálených vesnic.“¹⁹

Ve větších městech nebo velkoměstech – například v Irkutsku, ve Vladivostoku – Čechoslováci dostali k dispozici celá kasárna. Šafránek komentoval pobyt ve větších sídlech následovně: „Trochu lepší to bývalo ve větších městečkách, kde byly větší posádky a kde bylo možno svépomocí zorganizovat již nějaký podnik kulturní, osvětový nebo sportovní, a tak aspoň částečně nahradit to, čeho nutně je zapotřebí každému kulturnímu člověku.“²⁰

¹⁸ KYNCL, Josef, *V zadním voji*, in: ZEMAN, A., *Cestami...*, s. 552–553.

¹⁹ ŠAFRÁNEK, Jan, *Na tak zvaném ,oddychu‘ čili život na magistrále*, in: ZEMAN, A., *Cestami...*, s. 451.

²⁰ Tamtéž.